

Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde Fiziksel Cezalandırma Yöntemleri

Physical Punishment Methods in Cuneiform Law Codes

Mehtap DİNÇER¹

Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, mdincer@mehmetakif.edu.tr, Orcid: 0000-0002-6334-9184

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
16.10.2024
Kabul/Accepted:
24.06.2025

DOI:

10.18069/firatsbed.1568405

Anahtar Kelimeler

Şiddet, Kanun, Ceza,
Devlet

ÖZ

İki ya da daha fazla insan grubu arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla belirlenen ilk davranış kurallarının ne zaman, hangi ihtiyaçlardan doğarak ve hangi koşullarda ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak tarih öncesi dönemlerde örgütlü toplumların oluşmasıyla birlikte, bir arada yaşama ve kaynakları paylaşma zorunluluğunun çeşitli toplumsal normların gelişimine zemin hazırladığı düşünülmektedir. Bu normlar, çoğu zaman günümüz değerleriyle “ilkel” sayılabilecek fiziksel şiddet unsurlarını içermektedir. Devletin siyasal bir yapı olarak doğuşu, şiddetin toplumsal yaşam içindeki rolünü değiştirmiştir. Devlet, şiddet uygulamalarını bireysel ve kolektif düzeydeki tepkiler olmaktan çıkarak hukuki bir çerçeveye oturtmuş; fiziksel cezayı yalnızca suçun karşılığı olarak değil, aynı zamanda kendi otoritesini görünür kılmak ve güçlendirmek amacıyla araçsallaştırmıştır. Hammurabi Kanunları, Asur Kanunları ve Hitit Kanunları gibi erken dönem metinlerde, cana kıyma/ıdam, uzuv sakatlama, su ordalisi ve kırbaqlama gibi fiziksel cezalar sistematik bir biçimde düzenlenmiştir. Bu çalışmada, ilk kanun metinlerinde düzenlenen fiziksel cezalar ve bunların uygulanış biçimleri incelenmiş; şiddetin devletin yaptırım kapasitesini görünür kılmak ve otoritesini pekiştirmek amacıyla nasıl kullanıldığı mevcut metinler ışığında değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

The exact time, needs, and conditions under which the earliest behavioral rules regulating relationships between two or more human groups emerged remain unknown. However, it is considered that the formation of organized societies during prehistoric times inevitably paved the way for the development of various social norms necessary for cohabitation and resource sharing. These norms often included elements of physical violence, which, from today's perspective, could be described as "primitive." The emergence of the state as a political structure altered the role of violence within social life. The state redefined acts of violence, removing them from the sphere of individual and collective reactions and placing them within a legal framework; thus, physical punishment was instrumentalized not only as a response to crime but also as a means of making the state's authority visible and reinforcing it. In early legal codes such as the Code of Hammurabi, the Assyrian Laws, and the Hittite Laws, physical punishments including execution, mutilation, trial by water, and flogging were systematically organized. This study examines the physical punishments codified in the earliest legal texts and their modes of application, and analyzes how violence was utilized to render the state's enforcement capacity visible and to consolidate its authority in the light of existing legal documents.

Atıf/Citation: Dinçer, M. (2025). Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde Fiziksel Cezalandırma Yöntemleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 3, 893-906.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Mehtap DİNÇER, mdincer@mehmetakif.edu.tr

1. Giriş

Tarih öncesi dönemde, toplumsal düzenle ilgili spesifik ve somut verilere ulaşmak zordur. İlk insanların toplumsal örgütlenmesi, ortaya çıktıkları zamandan, Üst Paleolitik Çağ'a (uzman avcı-toplayıcı) kadar, ilkel bir sürü hüviyeti şeklinde olmuştur. Her aile veya "hane" büyük olasılıkla kendi alet ve malzemelerini üretme yeteneğine sahiptir. Aynı zamanda, her grup, yalnızca kendi üyeleriyle sınırlı ve kendine yeterli bir toplumsal birim olarak yaşamını devam ettirebilmiştir (Childe, 1950: 39). Bu küçük, avcı-toplayıcı grupların oluşmasındaki en önemli etkenin savunma ve korunma olduğu düşünülürse, bunların davranış biçimlerini ve doğadaki diğer canlılarla olan ilişkilerini saldırgan dürtülerinin belirlediği söylenebilir. Tarih öncesi grupların avcı-toplayıcı bireyleri için hayvanlar ve doğa olayları tehdit unsurudur. Üstelik mevcut tehdit bunlarla da sınırlı değildir, diğer insan grupları da var olma mücadelesinde ciddi bir tehdiye dönüşebilmektedir. Dolayısıyla, avcı-toplayıcı insanın grubu dışındaki bir insanla olan ilişkisi, hayvanlarla olan ilişkisinden farklı değildir (Morgan, 2003: 40). Bilincin gelişmesi ve muhtemelen buna bağlı olarak dilin-lisanın, Üst Paleolitik Çağ'da, devreye girmesi, grup içinde iş bölümünün ortaya çıkışı, farklı grupların bir araya gelip toplumsal birlikleri oluşturmaya neden olmuştur (Morgan, 2003: 40). Aile ya da kabile temelli bu birliklerde adaletin sağlanması, toplumun düzenini korumak açısından hayati öneme sahiptir. Verilen cezalar, çoğunlukla toplumun geleneksel normları, etik değerleri ve inançlarına dayanır. Sosyal olarak tehdit altında bulunan bir grup, tehlikeli veya baskıcı bir üyeyi ortadan kaldırmanın yollarını aramış; bu bağlamda, o bireye fiziksel şiddet uygulamak ya da onu ortadan kaldırmak gibi bir strateji geliştirmiştir. Bu çerçevede, cezanın etkili olabilmesi topluluğun kolektif onayına veya en azından ahlaki desteğine bağlı kılınmıştır. Cova Remigia'daki (İspanya, Castellón) bir kaya tasviri, topluluk onaylı cezalandırma pratiğine işaret eden örneklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Tasvirde, başlarının üzerinde yay tutan on figür ile bedenine saplanmış oklarla yerde yatan bir figür betimlenmiştir (Boehm, 2017: 25). Bu okçu sahneleri genellikle MÖ 6000-2000 yılları arasına tarihlendirilmektedir (Sarria Boscovich, 1988-1989: 28). Boehm'e göre, burada cezalandırılan kişi büyük olasılıkla topluluk dışından biri değil, ahlaki normları ihlal eden ve eşitlikçi düzeni bozan bir topluluk üyesidir; dolayısıyla kolektif biçimde cezalandırılmıştır (Boehm, 2017: 24). Benzer şekilde, birçok tarih öncesi toplulukta suç işleyenler çoğunlukla kendi aile ya da klanları tarafından cezalandırılmıştır.

Üretime dayalı yerleşik yaşam biçiminin başlaması ve köy topluluklarının toplumsal örgütlenmede belirleyici hâle gelmesi, bireyin topluluk içindeki kabulü ya da dışlanması gibi sosyal yaptırımların etkisini artırmış; aynı zamanda topluluklar arası ilişkilerde belirli normlara duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar bu dönem çoğunlukla barışçıl-çatışmasız köy topluluklarının hâkim olduğu bir evre olarak betimlense de, son yıllarda gerçekleştirilen arkeolojik kazılar ve osteolojik analizler, bu yerleşik kabulleri sorgulayan bulgular sunmuştur.

Orta Avrupa'da yer alan Neolitik Çizgili Çanak Çömlek Kültürü (LBK) yerleşimlerinin erken ve geç evreleri, çok katmanlı analizlere zemin hazırlayan önemli arkeolojik kontekstler sunmaktadır. 1983-2005 yıllarında Asparn/Schletz yerleşiminde (Avusturya, Niederösterreich) yürütülen kazılarda, çiftli savunma sistemi içindeki hendek tabanında, LBK kültürünün son evresine ait 67 parçalanmış insan iskeleti tespit edilmiştir. Bu bireylerin önemli bir kısmında künt travma izlerine rastlanması, bazı kemiklerde hayvan faaliyetine bağlı izler bulunması ve cesetlerin uzun süre açıkta bırakılması, topluluğun dışsal, organize bir saldırıya uğradığı yönünde yorumlanmıştır (Teschler-Nicola, 2011: 101). Schletz örneğiyle eşzamanlı bir diğer vaka, Talheim yerleşimidir (Almanya, Baden-Württemberg). 1983-1984 yıllarında ortaya çıkarılan toplu mezarda, LBK kültürüne ait 34 bireyin kalıntıları açığa çıkarılmış; bireylerin çoğunda kafatası kırıkları ve bazı bireylerde fırlatılmış sivri cisimlerin (mızrak, ok vb.) neden olduğu travmalar tespit edilmiştir (Wahl & Trautmann, 2011: 77; Keeley, 1996: 38). Bu örneklerin yanı sıra, LBK kültürünün son evresine tarihlenen Herxheim yerleşiminde de (Almanya, Rheinland-Pfalz) benzer veriler tespit edilmiştir. MÖ 5300-4950 yıllarına tarihlenen savunma hendeklerinde yüzlerce bireyin parçalanmış kemikleri açığa çıkarılmış; bu kalıntılar üzerinde et sıyrığı ve kesik izleri tespit edilmiştir (Orschiedt & Haidle, 2011: 152). Şiddet olgusuna dair arkeolojik veriler, yalnızca Orta Avrupa'daki LBK yerleşimleriyle sınırlı kalmamakta; Anadolu ve Kuzey Mezopotamya'daki bazı Neolitik ve Kalkolitik dönem yerleşimlerinden elde edilen bulgular da bu konuda önemli ipuçları sunmaktadır. MÖ 7100-5950 yıllarına tarihlenen Çatalhöyük yerleşimi (Türkiye, Konya), özellikle Orta Dönem'de (MÖ 6700-6500) artan şiddet izleriyle dikkat çekmektedir. Burada analiz edilen 93 kafatasının 25'inde iyileşmiş çökme tipi travmalar belgelenmiştir. Travmaların cinsiyet ve yaş dağılımı ile tekrarlayan izler, Çatalhöyük'te şiddetin bireyler arası çatışmaları aşarak belirli toplumsal kesimlere sistematik biçimde yönelmiş olabileceğine işaret eden bulgular arasında yer almaktadır (Larsen vd., 2019: 12620). Benzer şekilde, Neolitik dönemin erken evrelerine tarihlenen Körtik Tepe yerleşimindeki (Türkiye, Diyarbakır) antropolojik bulgularda da travmatik lezyonlar belgelenmiştir. Bazı bireylerde, taş uçlu silahların kemiklere saplanmasıyla oluşan bu travmaların, ritüel uygulamalardan ya da bireyler arası çatışmalardan kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir (Clare vd., 2019: 102). Örgütlü şiddet örneklerinin Kalkolitik dönemdeki yansımalarına ise Tell Brak'ta (Suriye, el-Haseke) Geç Kalkolitik III (MÖ 3800-3600) dönemine tarihlenen dört toplu mezarda rastlanmıştır. Aynı anda ölen bireylerden oluşan bu mezarlarda, bedenlerin açıkta bırakıldığı, mezar

eşyası bulunmadığı ve bazı kemiklerin alet yapımında kullanıldığı saptanmıştır. Bu bulgular, ölenlerin düşman olarak görüldüğüne ve büyük olasılıkla kent içindeki alt sınıflara mensup muhalif bir grubu temsil ettiğine yönelik değerlendirmelere temel oluşturmuştur (McMahon, 2013: 323). Bu tür tehdit algılarının mekânsal organizasyona yansıtıldığı en erken örneklerden biri ise MÖ 6800-6250 yıllarına tarihlenen Jericho'dur (Filistin, Tell es-Sultan); yaklaşık 6 metre yüksekliğindeki taş sur ve ona eşlik eden hendek, bu alanın savunma amacıyla tasarlandığını göstermektedir. Söz konusu surun yıkıldıktan sonra aynı hatta yeniden inşa edilmiş olması, bu topluluğun süreklilik arz eden bir tehdit algısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Kenyon, 1957: 67-70).

Savunma yapıları, toplu mezarlar, travmatik lezyonlar ve ritüelleştirilmiş şiddet pratikleri, bu toplulukların ciddi bir çatışma ve şiddet tehdidi altında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, insan topluluklarının süreklilik gösteren şiddet karşısında düzen ve güvenlik ihtiyacını doğurmuş; söz konusu ihtiyaç, modern siyasal düşüncede Hobbes tarafından da teorik düzlemde ele alınmıştır. Hobbes, devletin ortaya çıkışını, bireylerin sürekli tehdit altında olduğu bir “doğa durumu”ndan kurtulma arzusuna dayandırır. Devletin bulunmadığı bu durumda herkesin herkesle savaş hâlinde olduğu varsayılır. Savaş yalnızca fiili çatışmayı değil, savaşma niyetinin açıkça hissedildiği tehdit durumlarını da kapsar. İnsanlar, bu sürekli güvensizlik hâline son vermek amacıyla bir sözleşme yaparak haklarını egemene -yani devlete - devretmiş; can ve mal güvenliğini sağlama, düzeni kurma ve adaleti tesis etme yetkisini merkezi bir otoriteye bırakmışlardır (Hobbes, 1909: 96). Toplum artık, gücü uygulayanlar ve ona itaat edenler olarak ikiye bölünmüştür. Clastres'e göre, toplumsal bölünme ve devletin ortaya çıkışı, tarih öncesi toplumun ölümüdür (Clastres, 2010: 275).

Morgan (1877), insan toplumlarının evrimini üç evreye ayırır: yabanil, barbar ve uygar. Ona göre “uygar” dönem, genellikle Tunç Çağı'yla örtüşür ve bu aşamada karmaşık sosyal yapılar, şehirler ve devletler ortaya çıkmıştır (Morgan, 1877: 3-12). Bu gelişme, adaletin sistematik olarak sağlanması gerektiği yönündeki anlayışın ilk kez kurumsal temele oturduğu bir dönüm noktası olarak görülmektedir (Garland, 1990: 27; Benson, 1988: 775). İlkel cezalandırma biçimlerinin yerini, merkezi otoriteye bağlı ceza sistemleri almaya başlamıştır (Carneiro, 1970: 733). Bu bağlamda yazılı kanunlar, cezanın meşru otorite aracılığıyla yürütülmesini sağlayan temel araçlardan biri olarak kurumsallaşmıştır.

Çalışmamızda, bu kuramsal çerçevenin adaletin tarafsız ve ölçülü biçimde uygulanması gerektiği varsayımıyla nasıl çelişebileceği tarihsel örnekler üzerinden incelenmiştir. Eski Yakındoğu'ya ait çivi yazılı kanun metinlerinde, suçun niteliği ile uygulanan cezaların şiddeti arasında tutarlı bir orantının her zaman gözetilmediği görülmektedir. Bu durum, alan yazında konuya ilişkin çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Çalışmamızda ise, kanun maddelerinde yer alan cezaların içeriği ve uygulanma biçimleri; devletin kurumsallaşma süreci ve siyasal otoritesini pekiştirme arayışıyla olan ilişkisi doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarihsel içerik çözümlemesi kullanılmış; incelemeler, Roth (1995), Finkelstein (1969), Wilcke (2002), Hoffner (1997), Skeel vd. (1920), Jastrow (1921) gibi araştırmacıların çalışmaları temel alınarak gerçekleştirilmiştir.

2. Eski Çağ Kanun Metinlerinde “Fiziksel Şiddet”

Devlet aygıtının ilk biçimlerinin oluşumuyla birlikte yargı sistemlerinin inşası, cezalandırma yetkisinin daha organize ve merkezi bir şekilde yürütülmesi gerektiği düşüncesine dayanmıştır. Mahkemeler, yargıçlar ve hukuki prosedürler, adaletin sağlanmasında temel yapılar olarak sunulmuş; suçun tanımlanması ve suçlunun cezalandırılması bu yapılar aracılığıyla meşrulaştırılmıştır (Childe, 1950: 179). Devletin cezalandırma yetkisi, bireylerin ve toplulukların kendi adaletini tesis etmesinin önüne geçen bir düzenleyici güç olarak idealize edilmiş ve bu durum sosyal istikrarın tesisiyle ilişkilendirilmiştir (Garland, 1990: 27). Hukukun kodifikasyonu ve standardizasyonu ise adaletin evrensel ilkeler doğrultusunda uygulanması gerektiği yönündeki normatif söylemin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.

Hukukun bu şekilde normatif bir çerçevede biçimlenmesi, yalnızca cezanın uygulanış biçimini değil, aynı zamanda hangi eylemlerin suç sayılacağına ilişkin toplumsal ve hukuki sınırların tanımlanmasına zemin hazırlamıştır. Durkheim, suçun her toplumda mevcut olduğunu ve toplumların ortak vicdanına aykırı eylemlerle belirlendiğini savunur (Durkheim, 1973: 300). Ancak suçun kolektife ya da bireye yönelik olarak sınıflandırılması, toplumların yapısal dönüşüm süreçleriyle birlikte şekillenmiştir. Bu bağlamda suç, yalnızca toplumsal değerlerin ihlali değil; aynı zamanda toplumsal yapının, otoritenin ve hukuk düzeninin tanımlayıcı gücüyle biçimlenen bir kavram olarak da ortaya çıkmaktadır. Devletli toplumların büyük çoğunluğunda, suç olgusu iki temel kategoriye ayrılmıştır: kamu otoritesine, geleneklere veya kutsal değerlere karşı işlenen kolektif suçlar ile bireye yönelik eylemler (cinayet, hırsızlık, dolandırıcılık vb.). Birinci türden suçlar, tarihsel süreçte sıklıkla dinsel suçlar olarak değerlendirilmiştir; çünkü dine karşı işlenen eylemler bu kategorinin temelini oluşturmuş, gelenek ya da otoriteye yönelik ihlaller ise çoğu zaman dinsel bir anlamla donatılmıştır. İkinci kategori ise insani suçlar olarak tanımlanmış; zamanla, bireyin hak ve varlığını esas alan bir suç anlayışı gelişmeye başlamıştır. Tarih öncesi toplumlarda suç, büyük ölçüde kült uygulamalarının ihlali, ritüel yasakların çiğnenmesi ya da atalara ve otoriteye itaatsizlik şeklinde tanımlanırken; toplumsal evrimle birlikte bu tanım giderek kişiselleşmiş, bireysel

mağduriyetler daha fazla öne çıkmıştır (Durkheim, 1973: 300). Ancak bu gelişme, “ceza” kavramı açısından aynı doğrultuda ilerlememiştir. Toplamların daha karmaşık ve işbölümüne dayalı yapılara evrilmesiyle birlikte, cezaların hafiflemesi ya da ortadan kalkması beklenebilecek bir sonuç gibi görünse de, uygulamalara bakıldığında bu beklentinin tam olarak karşılanmadığı görülmektedir (Durkheim, 1973: 289).

Suçun tanımındaki bu dönüşüm ve cezalandırma anlayışının merkezileşmesi, yazının ortaya çıkışıyla birlikte daha sistematik biçimde belgelenmeye başlamıştır. Mezopotamya’da gelişen yazılı kültür, bu süreci doğrudan izleyebileceğimiz hukuki belgeler ve kanun metinleri aracılığıyla bize önemli veriler sunmaktadır.

En erken yazılı belgeler MÖ 4. binyılın sonlarında, Mezopotamya’nın en güneyindeki Uruk (Warka) çevresinde karşımıza çıkar. Altı yüz yıl boyunca yazının kullanımı ekonomik ve idari kayıtlarla ve kâtip okullarının kullanımı için işaret listeleriyle sınırlı kalmıştır. Siyasi olaylarla ilişkili ilk kraliyet yazıtları ancak MÖ 2500’lerden itibaren elimize geçmiştir. O dönemlerden günümüze ulaşan kanun metinleri de bölgede gelişen ve nihai kökeninin çok daha uzak bir geçmişte aranması gereken bir hukuk ve gelenek sisteminin varlığını kanıtlamaktadır (Altman, 2012: 1). Bu kanun metinlerini, yazıldıkları dile ve coğrafi kökenlerine göre iki ana grup altında incelemek mümkündür. İlk grubu Sumerce kaleme alınmış metinler oluşturmaktadır: Urukagina Kanunları (Reformları), Ur-Nammu Kanunları ve Lipit-İştur Kanunları. Bu metinler, erken dönem Sumer şehir devletlerinin hukuki ve toplumsal yapıları hakkında önemli veriler sunar. İkinci grup ise Akadca yazılmış metinlerden oluşur: Eşnunna Kanunları, Hammurabi Kanunları ve Orta Asur Kanunları. Bu metinler, özellikle merkezi krallık yapılarında ceza ve mülkiyet düzenlemelerinin nasıl normlaştırıldığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Küçük Asya hukuk geleneğini yansıtan bağımsız bir grup olarak ise Hitit Hukuku öne çıkar; söz konusu metinler, Anadolu’da gelişen özgün hukuk sisteminin izlerini taşımaktadır.

2.1. Urukagina Kanunları (Reformları)

Sumer coğrafyasında hak ve adaleti temin etmek için bir metin hazırlatan bilinen ilk kişi Lagaş kralı Urukagina’dır. Yazdırdığı metin bir yasa koleksiyonu olmayıp, sosyal reform niteliğindedir. Reformları içeren kil koniler ve tabletler, ilk olarak Fransız arkeolog Ernest de Sarzec tarafından 1877 yılında Lagaş kentinde (günümüzde Irak’ın güneyinde bulunan Tello) ortaya çıkarılmıştır. Sarzec’in kazıları sırasında bulunan bu kil koniler ve tabletler, daha sonra çeşitli müzelerde sergilenmek üzere Avrupa’ya taşınmış ve burada bilim insanları tarafından incelenmiştir. Louvre Müzesi’nde sergilenen bu eserlerin ilk çevirileri F. Thureau-Dangin (1907), tarafından yapılmıştır. Reformlar, aynı metnin üç farklı versiyonunu içeren sekiz yazıtta korunmuştur ve metin dört bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki, tanrı Ningirsu’ya adanmayı içeren bir giriş ve kralın bir inşaatçı olarak faaliyetlerinin kısa bir açıklamasıdır. İkincisi, çoğunlukla kraliyet ailesi veya onun yetkilileri tarafından halk üzerinde gerçekleştirilen “gücün kötüye kullanılması” olarak kabul edilen eski uygulamaların bir listesini içermektedir. Üçüncü bölüm, Urukagina’nın kral seçildikten sonra “istismarlara” yönelik çözümlerini anlatmaktadır. Metin, hükümdarın tutuklu vatandaşların serbest bıraktığını, dul ve yetimlerin korunduğunu duyurduğunu ve ardından bir kanalın inşasını anlattığı dördüncü bölümle sona ermektedir (Molina, 1995: 48).

Çalışmamızın kapsamı gereği, Urukagina Reformları’nın doğrudan inceleme konusu yapılması beklenmez. Çünkü bu reformlara ait mevcut metinlerde fiziksel ceza içeren maddeler ya da buna dair bölümler bulunmamaktadır. Üstelik metin tek başına ele alındığında, cezalandırma pratiklerine nasıl bir mesafede durduğunu değerlendirmek de mümkün değildir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, özellikle reform metninin ikinci bölümde vurgulanan kraliyet ailesi ya da onun yetkilileri tarafından halk üzerinde gerçekleştirilen uygulamaların, gücün kötüye kullanımı olarak yorumlandığı açıktır. Reformun bu içeriği, mevcut yönetimin uygulamalarının halkta yarattığı hoşnutsuzluğu ve tapınak ile saray görevlileri aracılığıyla sürdürülen devlet tahakkümünün varlığını işaret etmektedir. Bu yönüyle reform metni, fiziksel şiddet içeren ceza hükümleri barındırmasa da, devletin toplumsal düzeni kurma sürecinde hukuki ve yapısal araçları nasıl tahakküm üretme biçimlerine dönüştürdüğünü göstermesi bakımından önemlidir ve bu çerçevede, çalışmamızın ana temasını doğrudan değilse de dolaylı biçimde desteklemektedir.

2.2. Ur-Nammu Kanunları

Ur-Nammu, Ur’un üçüncü hanedanının kurucu hükümdarı, eski Mezopotamya’nın en iyi korunmuş zigguratını inşa eden ve Sumer edebi yaratıcılığının son büyük dönemini başlatan kişi olarak bilinmektedir. Nippur’da yapılan son kazılarda onun döneminden bazı çağdaş örnekler gün ışığına çıkmaya başlamış olsa da, bu dönemin edebi ve bilimsel üretiminin çoğu yalnızca Nippur (günümüzde Irak’ın güneyinde bulunan Nuffar) ve Ur’daki (günümüzde Irak’ın güneyinde bulunan Tell el-Muqayyar) yazıcı okullarında yaklaşık iki ila üç yüz yıl sonra, yani MÖ 1800 ila 1700 yılları arasında üretilen kopyalardan bilinmektedir. Bu durum Ur-Nammu Kanunları’ndan günümüze ulaşan iki elyazması için de geçerlidir. Metin A Nippur’da istinsah edilmiş, S. N. Kramer ve A. Falkenstein (1954) tarafından yayınlanmıştır. Bu tablet orijinalinde her yüzünde dörder tane olmak üzere sekiz sütun yazı

içermektedir. Ancak orijinal içeriğin yarısından azı korunmuştur. Daha iyi korunmuş olan ön yüzün neredeyse tamamı önsöze ayrılmıştır, dolayısıyla bu metinde çok az yasal malzeme korunmuştur. B metni, bir zamanlar tek bir tablet olan U.7739 ve U.7740 olmak üzere iki parçadan oluşur. Ur'da bulunmuşlardır ve A metni gibi Eski Babil Dönemi'nde bir öğrenci tarafından yazılmıştır. Bu metin O. R. Gurney ve S. N. Kramer (1965) tarafından yayınlanmıştır (Finkelstein, 1969: 523-525).

2.3. Ana İttişu Kanunları (Serisi)

Ana İttişu serisi, başlangıçta çekimleri, ismin son ekler aracılığıyla çekimini vb. öğretmek için yalnızca tek tek biçimleri listeleleyen, ancak daha sonra daha küçük cümlelere ilerleyen bir dilbilgisi dizisidir. Bu serinin öncelikle öğretim amaçlı kullanıldığı, son dönemlere kadar kopya edilmesi ve sıklıkla yayımlanmasından anlaşılmaktadır. Babil'in ticarî karakteri açısından çok önemli olan bu örneklerin hepsi Hammurabi'nin zamanındaki hukuk dilinden alınmıştır. Böylece iki çalışma bir araya getirilmiş ve gramer çalışmalarını sürdüren genç öğrenci aynı zamanda kendini daha sonraki hukuk mesleğine hazırlamıştır. Nippur ve Asur'da bulunan iki kopyası olan bu eser, Sumerce ve Akadça dillerinde yazılmış olup, toplamda yedi tabletten oluşmaktadır. İlk tablet, seriye adını veren ve anlaşma dilinden alınan "ana ittişu" "vadesi gelinceye kadar" ifadesiyle başlamaktadır. Yedinci tablet ise özellikle aile hukuku ile ilgili maddelere yer vermektedir (Meissner, 1982: 16). Serinin metin çevirileri B. Landsberger (1937) ve G.R. Driver-J. Miles (1955) tarafından yapılmıştır.

2.4. Lipit-İştur Kanunları

Lipit-İştur Kanunları, özellikle 20. yüzyılın başlarında Nippur'da, Pennsylvania Üniversitesi tarafından organize edilen ve E. Chiera'nın başkanlık ettiği kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Lipit-İştur Kanunu'nun günümüze ulaşan metni, yaklaşık otuz sekiz kanun maddesi içermektedir. Hemen hemen hepsi kanunun ikinci yarısına aittir, ilk yarısı ise neredeyse tamamen yok olmuştur. Bu kanunlarda ele alınan konular şunlardır: Tekne kiralama (4. ve 5. kanunlar), gayrimenkuller, özellikle de meyve bahçeleri (7-11. kanunlar), köleler ve hizmetçiler (12-17. kanunlar), vergilerin ödenmemesi (18. ve muhtemelen 59. kanunlar), miras ve evlilik (20-33. kanunlar), kiralanan öküzler (34-37. kanunlar) (Kramer, 1969: 159-161). Kanun metninin metin çevirileri F.R. Steele (1948) ve A. Falkenstein (1950) tarafından yapılmıştır.

2.5. Hammurabi Kanunları

Hammurabi Kanunları, Fransız Hükümeti'nin 1901'de gönderdiği, M. de Morgan yönetimindeki bir keşif heyeti tarafından, Susa akropolünde, 2,25 metre yüksekliğinde, siyah bir diyorit bloğunun üzerinde keşfedilmiştir (Harper, 1904: XI). Stelin, bir savaş ganimeti olarak, Sutruk-Nahunte (yaklaşık MÖ 1100) tarafından Babil'den Elam başkenti Susa'ya taşındığı düşünülmektedir. İki yüzünde, Babil Kralı Hammurabi'nin (MÖ 2123-2081) ünlü Babil Kanunnamesini içeren diyorit stelin ön yüzünün üst kısmında Hammurabi'nin Güneş Tanrısı Şamaş'tan kanunu alışı temsil eden bir kabartma bulunmaktadır. Kanunnamenin yaklaşık sekizde biri (beş sütun) silinmiş olup geriye kalan kırk dört sütun iki yüz kırk sekiz ayrı hüküm içermektedir. Bu hükümler neredeyse yalnızca medeni hukuk ve ceza hukukuyla ilgilidir. Akadça çivi yazısıyla yazılmış kanunname ilk olarak V. Scheil (1904) tarafından yayınlanmıştır. MÖ 2. binyılda Babil'deki sosyal koşullar ve hukuk uygulamaları hakkında önemli veriler içeren stel bugün Paris'teki Louvre Müzesi'nde korunmaktadır (Skeel vd, 1920: 3).

2.6. Orta Asur Kanunları

Orta Asur Kanunları Alman arkeologlar tarafından 1903'ten 1914 baharına kadar eski Assur'da (modern Qal'at Shergat) yapılan kapsamlı kazılar sırasında ortaya çıkarılmıştır. Tabletler MÖ 12. yüzyıldan, I. Tiglat-Pileser zamanından, kalma olsa da kanunların kökeninin 15. yüzyıla kadar uzanabileceği düşünülmektedir (Meek, 1969: 181). Günümüzde Berlin Vorderasiatisches Müzesi'nde korunmaktadır. Asur Kanunlarını içeren seriden sadece bir tablet iyi korunmuş durumdadır, ancak ön yüzde dört, arka yüzde dört olmak üzere sekiz sütundan oluşan ve her sütunda yaklaşık yüz satır bulunan bu tablette bile bazı ciddi boşluklar vardır ve satırların çoğu kısmen korunmuştur. Aynı şekilde sekiz sütundan oluşan ancak daha az iyi korunmuş olan ikinci bir tablet, diğer tablette ayırt edilebilen 55 yasaya ek olarak bize 18 yasa sunmaktadır, ancak Kanun'un geri kalanından kazı çalışmalarının yürütücüsü olan O. Schroeder'in kitabında yalnızca yedi parça bulunmaktadır. Schroeder'in baskısındaki bir ve iki numaralı iki büyük tablet açıkça aynı seriye aittir ve bir numaralı metin tarih içerdiğinden ve sekizinci sütunun bir kısmı yazısız olduğundan (metnin sona ermiş olması nedeniyle), bu tabletin serinin sonuncusu olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla iki nolu metin serinin daha önceki bir tabletini temsil etmektedir. Serinin ilk haliyle kaç tablettten oluştuğu bilinmemektedir. Birinci metin neredeyse tamamen kadınlarla ilgili yasaları içermektedir, ancak sunulan temalar çeşitliliğini korumaktadır. İki numaralı metin tarlalar ve evlerle ilgili kanunlarla sınırlandırılmış fakat ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Bazıları oldukça uzun olan yaklaşık 116 yasa tabletlerden

yeniden oluşturulabilmiştir. Kutsala saygısızlık, hırsızlık ve çalıntı malların alınması, saldırı, cinayet, tecavüz, iftira, kürtaj, evli kadınların kaçması, zina, evlilik, boşanma, borç ve kefalet, kadınların örtünmesi, dullar ve savaş esirlerinin eşleri, büyücülük, bedensel yaralanmalar, bir bakirenin bekâretinin bozulması, bedensel cezanın uygulanma şekli, gayrimenkul satışı, sulama, köle satışı, hayvanlar, hırsızlık, gemicilik, küfür, kahtsal haklarla ilgili hükümler içermektedir. Tabletler, O. Schroeder (1920) ve E. F. Weidner (1937-1939) tarafından yayınlanmıştır (Jastrow, 1921: 1).

2.7. Hitit Kanunları

Nesilim Kanunları olarak da bilinen Hitit Kanunları Hattuša'da bulunan bir dizi Hitit çivi yazılı tablette korunmuştur. Bahse konu kanun metinleri ilk olarak Eski Krallık Dönemi'nin başlarında (yaklaşık MÖ 1650-1500) yazıya geçirilmiştir. Kanunların birçok kopyasından dördü Eski Hititçe, geri kalanı ise Orta Hititçe veya Yeni Hititçe ile (yaklaşık MÖ 1500-1180) oluşturulmuş kopyalardır. Eski Hititçe kopyaları, dilin daha arkaik bir biçimi ve Hitit Eski Krallığı'na özgü bir çivi yazısı biçimiyle karakterize edilmiştir. Sadece bir Yeni Hititçe nüshası yasayı gerçekten revize etmeye çalışmıştır. Diğerleri Eski Hititçe kopyalarının dilini modernize etmekle yetinmiştir. Yeni Hititçenin revize ettiği metin "geç paralel versiyon" olarak adlandırılır. Araştırmacılar tarafından geleneksel olarak Roma rakamlarıyla numaralandırılan kırk bir bölüm içerir (Roth, 1995, 214). Hitit Kanunları'nın orijinal baskısı J. Friedrich tarafından yapılmıştır. Hitit Kanunları'nın güvenilir bir çevirisini de A. Goetze (1969) yapmıştır. Yasaların tam olarak İngilizce çevirisini ise H. A. Hoffner (1997) yapmıştır.

3. İdam Cezaları

Yukarıda da değindiğimiz üzere, arkeolojik veriler bize "ölüm cezasının" insanlığın bildiği en eski cezalandırma biçimlerinden biri olduğunu söylemektedir. Ölüm cezasının kökenleri, ailelerin/klan ya da toplulukların intikam aldıkları döneme kadar izlenebilmektedir. Ancak intikam alma görevi devletin ortaya çıkışıyla birlikte aile/klan ya da topluluktan devlete devredilmiştir. Bu aşamadan sonra ölüm cezası devletin bir ayrıcalığı haline gelmiştir. Ölüm cezasına ilişkin ön veriler, ilk devlet yapılanmaları ile aynı döneme denk gelmektedir. Yani bir tür "yasal ceza" olarak ölüm cezası, yasal ilişkilerle yönetilen bir topluma geçiş sırasında ortaya çıkmıştır. İlk devlet yapılarında kanunlaştırılmış en eski hukuk formları da bir kişinin idam edilebileceği çok sayıda suçu detaylandırmaktadır. Devletler ölüm cezasını hem bir dizi suç için ceza olarak hem de siyasi, ekonomik ve kültürel tahakkümün bir aracı olarak sıklıkla kullanmışlardır. Bu bağlamda mevcut çivi yazılı kanun metinleri içerisinde yani Ur-Nammu, Lipit-İstar, Eşnunna, Hammurabi, Orta Asur ve Hitit Kanunları'nın idam cezası içeren ilgili maddeleri aşağıda verilmektedir.

3.1. Ur-Nammu Kanunu

Ur-Nammu Kanun metinleri, ilk olarak 1954 yılında Kramer tarafından *Ur-Nammu law code* başlığıyla yayımlanmış; bu yayının temelini ise Kraus (1954) tarafından parçalardan bir araya getirilen, sekiz sütunlu Ni. 3191 numaralı tablet oluşturmuştur. Daha sonraki yıllarda, Civil (1965), Gurney ve Kramer (1965), Yıldız (1981) ile Michalowski ve Walker (1989) tarafından yayımlanan ek parçalarla birlikte, bu metin toplam beş farklı kopya üzerinden incelenmiştir. Bunlara ek olarak Civil (1989), yazıtın orijinaline ait bir parçayı 6N-351 numarasıyla tanımlamıştır. Bu kopyalardan üçü, içerik bakımından kısmen birbirini tamamlamaktadır.

Bu erken çalışmalarda yalnızca sınırlı sayıda maddeye ulaşılabilmiş; özellikle ilk beş madde, tabletlerin kırık ve hasarlı olması nedeniyle günümüze ulaşmamıştır. Tabletlerin kırık ve eksik olması, metnin özellikle ilk sütunlarında yer alan bölümlerin rekonstrüksiyonunu zorunlu kılmış; bu durum, yasal düzenlemelerin bağlamının tam olarak anlaşılmasını güçleştirmiş ve filolojik çözümlemelerde farklı okuma ve yorumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Metnin tamamlanmasına yönelik önemli bir çalışma, Wilcke (2002) tarafından sunulmuştur. Eksik maddeler Gudea Heykeli B, Ur-Nammu yazıtları (ör. HS 2009+2985) ve Su-Suen dönemine ait bazı metinlerle karşılaştırmalı olarak ele alınmış, hem filolojik hem de biçimsel düzeyde bir yeniden yapılandırma sağlanmıştır. Benzer şekilde, Roth da (1995) Ur-Nammu Kanunları'nı Mezopotamya hukuk külliyatı içinde değerlendirmiş ve Wilcke'nin önerdiği okumalara büyük ölçüde paralel okumalara yer vermiştir.

Bu çerçevede, Ur-Nammu Kanunları'na ilişkin farklı yapılandırmalar sunan Finkelstein (1969), Roth ve Wilcke'nin çalışmaları esas alınmış; bu versiyonlarda yer alan idam cezası içeren tüm hükümler kaynaklarıyla birlikte sunulmuştur.

Ur-Nammu Kanunları'nın yapısal özelliklerini ele alan Finkelstein'in (1969) çalışmasında, toplamda 29 ayrı kanun hükmüne yer verilmektedir. Bu hükümler arasında yalnızca 4. madde (cinsel suçlar) idam cezasını öngören bir düzenleme niteliği taşımaktadır (Finkelstein, 1969:523,524). Roth tarafından hazırlanan versiyonda toplamda 37 kanun hükmü yer almaktadır. Bu hükümler arasında yalnızca 1. (cinayet), 2. (yasa dışı hareket), 6. ve 7. (cinsel suçlar) maddeler idam cezasını öngörmektedir (Roth, 1995: 17,21). Wilcke tarafından hazırlanan versiyonda ise

toplamda 27 kanun maddesi yer almaktadır. Bunlardan beş tanesi idam hükmü içermektedir. Bahse konu hükümler, 1. ve 23. (cinayet), 2. (hırsızlık), 6. ve 7. (cinsel suçlar) maddelerde yer almaktadır (Wilcke, 2002: 311,312,313). Buna karşın, söz konusu maddelerde cezaların infazına yönelik veri bulunmamaktadır.

3.2. Lipit-iştar Kanunu

MÖ 1930'lara ait Lipit-İştar (LL) Kanunları'nda LL#d ve LL#e maddelerinde ölüm cezasına atıfta bulunmaktadır. Lipit-İştar Kanunları genel olarak toplumsal düzeni, tazminat ve uzlaşma esasına dayalı ilkelerle korumayı amaçlayan hükümler içermektedir. Bu bağlamda ceza hukukundan çok malî ve sosyal sorumluluklar ön plandadır. Ancak bu genel çerçevenin istisnası sayılabilecek LL#d maddesi, ölüm cezasını açıkça öngörmesi açısından dikkat çekicidir. Söz konusu maddede, hamile bir kadına saldırarak onun ölümüne sebep olan failin öldürülmesi gerektiği ifade edilmektedir. LL#e maddesinin ise, hamile kadının yaşamını yitirmemesi ancak saldırı sonucu bebeğini kaybetmesi durumunda, faile tazminat cezası uygulanmasını öngördüğü düşünülmektedir. Bu maddeler, Lipit-İştar Kanunları'na ait çivi yazılı tabletlerin hasarlı bölümlerinden günümüze ulaşmış olup, numaralandırılmaları mümkün olmayan parçalar oldukları için akademik literatürde harfli referanslarla (LL#d, LL#e) anılmaktadır. Mevcut içerik, Roth (1995) gibi araştırmacıların rekonstrüksiyon çalışmaları ve karşılaştırmalı hukuk okumaları yoluyla değerlendirilebilmiştir. Buna karşın, söz konusu ölüm cezasının nasıl infaz edildiğine dair herhangi bir doğrudan bilgi mevcut değildir (Roth, 1995: 27; May, 2019: 170).

3.3. Eşnunna Kanunu

Eşnunna Kanunu'nun birçok maddesi idam hükmü içermektedir. İdam hükmü verilen cezalar ise; bir muskenumun¹ tarlasında yakalanma (12 ve 13. maddeler), bir muskenumun eş ve çocuğuna yönelik alıkoyma ve canına kıyma (24. madde), evlilik akdi yapılmış bir kadına yönelik cinsel saldırı (26. madde), evlilik akdi bulunan bir kadının başka bir erkekle yakalanması (28. madde), ihmal sonucu özgür bir vatandaşın ölümüne sebep olmak (58. madde). Bahse konu maddelerin hepsinde de idam hükmü bulunmakla birlikte idamın nasıl gerçekleşeceği ile ilgili bir veri mevcut değildir (Yaron, 1988: 44-80).

3.4. Hammurabi Kanunu

Hammurabi Kanunlarında birçok madde idam hükmü içermektedir. İdam hükmü verilen cezalar ise; mahkemede yalan yere yemin etmek ve bir kişiye karşı haksız ithamda bulunmak (1 ve 3. maddeler), hırsızlık ve haydutluk (6-7-8-9-10-21-22 ve 25. maddeler), maddi bir kayıpla ilgili yalan beyanda bulunma (11. madde), reşit olmayan bir çocuğun öldürülmesi (14. madde), sarayın ve özgür bireylerin kölelerinin kaçışına yardım etmek, haydutlara yardım ve yataklık etmek (15-16-17 ve 109. maddeler), hükümdarın yaptığı görevlendirmeye uymamak (26. madde), rüşvet ve görevi kötüye kullanma (33 ve 34. madde), hacz edilen bir kimsenin kötü muamele ve ihmalden ölmesi (116. madde), yasaklanmış cinsel birliktelik (130 ve 150. maddeler), ihmal sonucu birinin ölümüne sebebiyet vermek (229. madde). 21-25-110 ve 157. maddeler dışında idam hükmünün nasıl gerçekleştirileceği ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır (Skeel vd, 1920: 9-40). Aşağıda bu maddeler paylaşılmıştır.

§ 21 Eğer bir adam bir evde gedik açarsa, onu o gedik önünde ölüme mahkûm edecekler ve gedikten içeri atacaklar (Skeel vd, 1920: 12).

§ 25 Eğer bir adamın evinde yangın çıkar ve onu söndürmeye giden adam ev sahibinin malına göz diker ve ev sahibinin malını alırsa, o adam ateşe atılacaktır (Skeel vd, 1920: 12).

§ 110 Eğer bir manastırda yaşamayan adak sahibi, bir şarap kesesi açar ya da içki içmek için bir şarap dükkânına girerse, o kadını yakacaklardır (Skeel vd, 1920: 19).

§ 157 Eğer bir adam babasının ölümünden sonra anasının koynunda yatarsa, ikisini de yakacaklar (Skeel vd, 1920: 26).

Hammurabi Kanunları, bölgedeki geleneksel şehir devleti yapısının yerini alacak biçimde teşkil edilen Akad merkezi devletin siyasal ve hukuksal bir aracıdır. Yeni sistem, yalnızca çok kültürlü nüfusu denetim altına alma ve entegre etme amacı gütmemekte; aynı zamanda merkezi iktidarın başındaki kralın veya onun etrafındaki elit zümrenin çıkarlarını koruyacak, otoriteyi kalıcılaştıracak ve meşruiyeti yeniden tanımlayacak biçimde şekillenmektedir. Bu bağlamda, dönemin diğer hukuk metinleri ve bölgesel uygulamalarıyla karşılaştırıldığında idam cezalarının sayısındaki belirgin artış ile sınıflara göre farklılaştırılmış hükümler, söz konusu siyasal düzenin korunmasında hukukun işlevselleştirildiğini göstermektedir. Bu çerçevede, çalışmamızda vurgulamaya

¹ Muskenum; özgür adam (awilum) sınıfından düşük, köle (wardum) sınıfından yüksek, saray tarafından istihdam edilen ve araziye mülk olarak almadan intifa hakkı olarak verilebilen kişiler olarak ifade edilmektedir. Geniş bilgi için bkz: Larry May, *Ancient Legal Thought Equity, Justice, and Humaneness from Hammurabi and the Pharaohs to Justinian and the Talmud*, Cambridge University Press., 2019, s.100.

çalıştığımız, ceza hukukunun biçimsel içeriğinden çok, bu içeriği belirleyen siyasal, yapısal ve devlet örgütlenmesine ilişkin dönüşümlere odaklanmak gerekliliği açık biçimde ortaya çıkmaktadır.

3.5. Orta Asur Kanunu

Asur Kanun maddeleri içinde birçok madde idam hükmü içermektedir. İdam hükmü verilen cezalar ise; hırsızlık (3. madde); cinsel içerikli suçlar (11-12 ve 22. maddeler), özgür bir bireye uygulanan şiddet (48. madde) bir kadının bilerek düşük yapması (51 madde). 51. madde dışında idam hükmünün uygulama yöntemi hakkında bir bilgi yoktur (Roth, 1995, 155; Meek, 1969: 180; Tallqvist, 1914:12).

§51 Eğer bir kadın kendi rızasıyla düşük yaparsa, onu yakalarlar ve suçunu belirlerler. Onu bir kazığa oturturlar ve gömmezler. Eğer düşüktüğü dolayısı ile kadın ölürse, (aynı şekilde) onu kazığa oturturlar ve gömmezler ve düşük yaptığı için o kadına lanet ettikleri zaman, [ona (?)] derler (Jastrow, 1921: 19-6).

3.6. Hitit Kanunu

Hitit Kanun maddeleri içinde birçok madde idam hükmü içermektedir. İdam hükmü verilen cezalar ise: hırsızlık (121 ve 16. maddeler), tarlaların kullanım hakkı (166. madde), büyücülük (170. madde), hükümdar ya da yargıcın hükmüne karşı gelme (173. madde), hayvanlarla yasaklanmış ilişki (187-188 ve 199. maddeler), cinsel suçlar (197 ve 198. madde) (Hoffner, 1997: 17-159). 121-166-173 ve 198. maddeler dışında verilen idam hükmünün nasıl uygulanacağı ile ilgili veri bulunmamaktadır. Aşağıda bu maddeler paylaşılmıştır.

§121 Eğer özgür bir adam bir saban çalarsa ve sabanın sahibi onu bulursa, [suçlunun] boynunu üzerine koyacak ve öküzler tarafından [öldürülecektir] (Hoffner, 1997: 111).

§166 Bir kimse kendi tohumunu başkasının tohumunun üstüne ekerse, boynu sabanın üzerine konulacak. İki öküz takımı bağlayacaklar; bir takımın yüzünü bir tarafa, öbür takımın yüzünü öbür tarafa çevirecekler. Hem suçlu hem de öküzler öldürülecek ve tarlayı ilk eken kişi biçecek. Eskiden böyle yaparlardı (Hoffner, 1997: 133).

§173 Bir kimse kralın kararına karşı gelirse, evi yıkıntı yığını haline gelir. Bir kimse bir yargıcın kararını reddederse, başını kesecekler (Hoffner, 1997: 138).

§198 Eğer onları saray kapısına (yani kraliyet sarayına) getirir ve şöyle derse: “Karım ölmeyecek” karısının hayatını bağışlayabilir, ancak sevgilisini de bağışlamalı ve başını giydirmelidir, Eğer “ikisi de ölecek” derse, “çarkı yuvarlayacaklar”. Kral onları öldürtebilir ya da bağışlayabilir (Hoffner, 1997: 156).

Hitit hukuk sisteminde suçların cezalandırılmasında belirleyici olan unsur, yalnızca eylemin türü değil; yöneldiği odağın siyasal ve sembolik niteliğidir. Özellikle kamu otoritesine karşı işlenen suçlar, bireyler arası ihlallerden farklı bir kategoride değerlendirilmiş; bu tür eylemlere yönelik cezalar affa kapalı, kesin ve mutlak biçimde kurgulanmıştır. Yukarıda paylaştığımız §173. maddede bu yaklaşım açık biçimde görülür: Kralın ya da yargıcın kararını tanımamak, yalnızca hukuki bir ihlal olarak değil, doğrudan devletin meşru otoritesine yönelmiş bir tehdit olarak ele alınmakta ve en ağır cezai yaptırımlarla karşılık bulmaktadır.

Buna karşılık, bireyler arası sosyal ihlaller söz konusu olduğunda daha esnek bir ceza anlayışı benimsenmiştir. Yine yukarıda paylaştığımız §198. madde kapsamında, evlilik dışı ilişkilerle ilgili cezai yaptırım sürecinin, kralın iradesine bağlı olarak infaz ya da bağışlama şeklinde sonuçlanabileceği görülmektedir. Burada, devletin uygulayıcı değil, değerlendirmeci ve yönlendirici bir pozisyonda konumlandığı; cezalandırmanın bağlama, tarafların konumuna ve yönetsel takdire göre değişkenlik gösterebildiği anlaşılmaktadır. Bu karşıt yapı, Hitit ceza hukukunun yalnızca düzeni sağlamakla kalmayıp, siyasal otoritenin tahkimi için de araçsallaştırıldığını ortaya koyar.

4. Uzun Sakatlama Cezaları

Uzun sakatlama/ beden cezaları, suçlunun fiilinin ağırlığına göre uygulanan karşılıklı cezalandırma anlayışını yansıtır. Bu prensip, aynı zamanda “talion” olarak da bilinir, “göze göz, dişe diş” olarak ifade edilen ilkeyi temsil eder ve cezaların suçlarla orantılı olmasını öngören bir adalet anlayışıdır. Eski Mezopotamya’da adaletin sağlanması için kullanılan yaygın bir prensiptir. Hem mağdura hem de toplumun genel adalet duygusuna hizmet eder. Suçlulara verilen cezaların, potansiyel suçluları caydırıcı nitelikte olması amaçlanmıştır. Aşağıda mevcut kanun metinlerinde uzun sakatlama cezası içeren maddeler paylaşılmıştır.

4.1. Urugagina Kanunu

§6 (14–19) Bir kadın bir erkeğe karşı: ‘...’ derse, o kadının ağzı pişmiş tuğla ile ezilecek (ve) o pişmiş tuğla şehrin kapısına asılacak (Molina, 1995: 54; Steible, 1982: 312).

4.2. Ur-Nammu Kanunu

§22 Eğer bir adamın köle-kadını, kendisini hanımıyla kıyaslayarak, ona (ya da: ona) karşı küstahça konuşursa, ağzı 1 litre tuzla ovulacaktır (Finkelstein, 1969: 523-525).

4.3. Hammurabi Kanunu

§192 Eğer bir NER'in oğlu ise SE. GA'nın oğlu ya da bir adanmışın oğlu, kendisini yetiştiren babasına ya da kendisini yetiştiren annesine: "Babam sen değilsin, annem sen değilsin" derse, onun dilini keserler (Harper, 1904: 71).

§193 Eğer bir NER. SE. GA.'nın oğlu ya da bir adanmışın oğlu, kendi babasının evini tanımlar ve onu yetiştiren babasından ve onu yetiştiren annesinden nefret eder ve babasının evine geri dönerse, gözünü oyarlar (Harper, 1904: 73).

§218 Eğer bir hekim tunç neşterle bir adamı ağır bir yara için ameliyat eder ve adamın ölümüne neden olursa; ya da tunç neşterle bir adamın (gözünde) apse açar ve adamın gözünü tahrip ederse, parmaklarını keseceklerdir (Harper, 1904: 78).

§226 Eğer bir damgacı, kölenin sahibinin rızası olmaksızın, bir köleyi satılamayacağına dair bir işaretle damgalarsa, o damgacının parmaklarını keseceklerdir (Harper, 1904: 81).

§253 Eğer bir adam tarlasına bakması için bir adam tutarsa ve ona tohumluk tahıl verirse ve tarlayı işlemesi için ona öküz ve kontrat verirse ve o adam tohumu veya ürünü çalarsa ve bunlar onun elinde bulunursa, parmaklarını keseceklerdir (Harper, 1904: 89).

4.4. Orta Asur Kanunu

§4 Eğer bir erkek köle ya da kadın köle bir adamın karısından bir şey alırsa, erkek ya da kadın kölenin burnu ve kulağı kesilmelidir ve çalınan mal için tam bir tazminat ödenmelidir. Ya adam karısının kulağını keser ya da onu serbest bırakır ve kulağını kesmezse, erkek ya da kadın kölenin (kulağı) da kesilmeyecek ve çalınan mal için tazminat ödemeleri gerekmeyecektir (Jastrow, 1921: 14).

§5 Bir adamın karısı bir adamın evinden bir şey çalarsa ve başkası aracılığıyla geri getirilirse, çalınan malın sahibi "çalınan mal benim evimdeydi" diye yemin etmelidir. Eğer koca isterse çalınan malı geri getirebilir ve karısını kurtarabilir ve kulağını kesebilir, ancak kocası onu kurtarmak istemezse, çalınan malın sahibi onu alabilir ve burnunu kesebilir (Jastrow, 1921: 14).

§8 Eğer bir kadın kavga sırasında bir erkeğin testisine zarar verirse, parmaklarından birini keserler ve eğer erkek bir doktorla anlaşır ve diğer testisi yok olursa, tazminat ödenir ya da bir kavgada ikinci testis (de) ezilirse, her iki elin parmaklarını keserler (Jastrow, 1921: 15).

§9 Eğer bir adam bir adamın karısına elini uzatır ve ona kaba davranırsa, onu yakalarlar ve suçunu belirlerler. Parmakları kesilir. Eğer kadını ısıtır, keskin (?) bir baltanın bıçağıyla (?) alt dudağı kesilir (Jastrow, 1921: 16).

§19 Eğer bir adam arkadaşıyla (doğal olmayan) cinsel ilişkiye girerse, onu yakalarlar ve suçunu belirlerler. Eğer onunla gerçekten cinsel ilişkiye girmişse, hadım edilir (Jastrow, 1921: 20).

§39 Evin hanımı olmadan yolda yürüyen tutsak kadın örtünmelidir. Bir erkekle evli olan hierodule yolda başını örtmelidir. Evli olmayanın ise yolda başı açık dolaşması gerekir. Kirli kadın örtünecek, fahişe örtünmeyecek, başı açık olacaktır. Kim peçeli bir fahişe görürse onu yakalayacak. Tanık çağırarak ve onu saraya getirecek. Kadının giysilerini almayacaklar, ama yakalandığında üzerindeki giysiyi alacaklar. Kadına kırbaç vurulur ve başına zift dökülür. Ve eğer bir adam örtülü bir fahişe görürse ve onu bırakırsa (ve) onu saraya getirmezse, o adam kırbaçlanır, batikanı (ve) giysisi alınır. Kulağını delerler, matkapla delerler ve (kulak memesini) arkaya (kulağın arkasına) bağlarlar ve bir ay kraliyet hizmeti yapmak zorundadır. Köle kızlar peçeli gezmemelidir. Eğer biri peçeli bir hizmetçi kız görürse, onu yakalayıp saraya getirmelidir. Kulağı kesilir ve üzerindeki giysi alınır. Eğer bir adam peçeli bir kız görür ve onu bırakırsa, onu yakalamaz ve saraya getirmezse, onu yakalarlar ve suçunu belirlerler. Elli kırbaç cezası alır. Kulağını delerler, matkapla delerler (ve) onu [kulağın] [arkasına] bağlarlar. Onun [balikan] ve giysileri [elinden alınır]; [o] bir aylık kraliyet hizmetini yerine getirmek zorundadır (Jastrow, 1921: 34).

4.5. Hitit Kanunu

§95 Eğer bir köle bir evden hırsızlık yaparsa, hırsızlığın bedelini tam olarak ödeyecektir. Hırsızlık için 6 şekel gümüş ödeyecektir. Kölenin burnunu ve kulaklarını deforme edecek ve onu sahibine geri verecekler. Eğer çok çalarsa, ona çok yük yükleyecekler; eğer az çalarsa, ona az yük yükleyecekler. Eğer sahibi: "Onun için tazminat ödeyeceğim" derse, ödeyecek. Ama reddederse, o köleyi kaybeder (Hoffner, 1997: 93).

§99 Eğer bir köle bir evi ateşe verirse, sahibi onun için tazminat ödeyecek, kölenin burnunu ve kulaklarını kesecek ve onu sahibine geri verecektir. Ama sahibi tazminat ödemezse, o köleyi kaybedecektir (Hoffner, 1997: 95).

5. Suya Atma/ Su Ordali Cezaları

Eski Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinde, adaletin sağlanması ve suçluların cezalandırılması amacıyla “su ordali” (suya atılma yöntemi) gibi uygulamalar, tanrısal iradeyi ortaya koyan ritüeller olarak sıkça kullanılmıştır. Nehir tanrısının huzurunda gerçekleşen bu tür sınamalar, delil yetersizliği durumlarında suçun varlığını ya da yokluğunu belirlemede başvurulan kutsal yöntemler arasında yer alır. “Suçlu olan batar, masum olan kurtulurdu”. Suya atılma işlemi, suyun kutsallığına ve arındırıcı gücüne olan inançtan doğmuştur. Nehirlerin tanrısal özelliklere sahip olduğuna inanılarak, suçluluk veya masumiyetin belirlenmesi bu kutsal sulara bırakılmıştır. Bir iftira durumunda, kişinin suçlu olup olmadığını belirlemek için nehir tanrısına başvurulurdu; suya atılan kişi eğer suçluysa cezasını çeker, masumsa kurtulurdu. Bu uygulama, Mezopotamya hukukunda belirgin bir yer tutmuştur (May, 2019: 44). Aşağıda mevcut kanun metinlerinde su ordali cezası içeren maddeler paylaşılmıştır.

5.1. Ur-Nammu Kanunu

§10 Eğer bir adam başka bir adamı büyücülükle suçlarsa (?), (ve) o (suçlanan) çile yoluyla yargı nehrine getirilirse (ve) çile yoluyla yargı nehri onu masum (?) ilan ederse, getirilen adam (yani suçlayanın) ona üç şekel gümüş ödemesi gerekir (Finkelstein, 1969: 524).

§11 Eğer bir adam bir adamın karısını zina etmekle suçlarsa ve ırmak kadının suçsuzluğunu kanıtlarsa, o zaman onu suçlayan adam bir mina gümüşün üçte birini ödemelidir (Finkelstein, 1969: 524).

5.2. Ana İttişu Kanunu

§1 (Kol IV) Eğer bir kadın, kocasından nefret edip, sen benim kocam değilsin derse, onu (kadını) nehre atacaklardır (Tosun-Yalvaç, s.1989: 48).

5.3. Hammurabi Kanunu

§2 Bir adam diğerini büyücülükle suçlar ve bunu kanıtlayamazsa, büyücülükle suçlanan kişi nehre gidecek, kendini nehre atacak ve nehir onu yenerse, suçlayan kişi evini (mülkünü) kendisine alacaktır. Eğer ırmak o adamın suçsuz olduğunu gösterir ve adam zarar görmeden çıkarsa, onu büyücülükle suçlayan kişi öldürülecektir. Kendisini ırmağa atan kişi, suçlayanın evini kendisine alacaktır (Harper, 1904: 11).

§108 Eğer bir şarap satıcısı içki bedeli olarak tahıl almazsa, ama büyük taşla para alırsa ya da içki ölçüsünü mısır ölçüsünden daha küçük yaparsa, o şarap satıcısından hesap soracaklar ve onu suya atacaklar (Harper, 1904: 37).

§129 Eğer bir adamın karısı başka bir adamla yatarsa, onları bağlayıp suya atacaklar. Eğer kadının kocası karısını ya da kral erkek hizmetçisini kurtarmak isterse (kurtarabilir) (Harper, 1904: 45).

§132 Eğer bir adam başka bir adam yüzünden karısını suçlarsa ve kadın başka bir adamla yatmamışsa, kocasının hatırı için kendini ırmağa atacaktır (Harper, 1904: 45).

§133A (Eğer) o kadın bedenini korumazsa ve başka bir eve girerse, o kadından hesap soracaklar ve onu suya atacaklar (Harper, 1904: 133).

§143 Eğer kadın dikkatli bir ev kadını olmamışsa, gevezelik etmişse, evini ihmal etmişse ve kocasını küçümsemişse, o kadını suya atacaklar (Skeel vd, 1920: 24).

5.4. Orta Asur Kanunu

§16 Eğer bir adam diğerine, senin karına tecavüz edildi derse ve şahit yoksa onu (yani suçlanan kişiyi) prangaya bağlarlar ve nehre götürürler (Jastrow, 1921: 19).

§21 Eğer kadının babası, kardeşi ya da oğlu olmayan bir adam yolda bir adamın karısını kaçırırsa, kadının bir adamın karısı olduğunu bilmediğine dair yemin etmeli ve kocasına 2 talant kurşun vermelidir (Jastrow, 1921: 21).

§23 Eğer bir adamın karısı, kocasının yüzüne karşı ve özgür iradesiyle, büyük bir şehre ya da bir banliyöye götürülürse, orada bir Asurlunun evine girerse ve evin hanımı (orada) kalmadan, [ya da karısı (?)] ölmüşse, (ama) evin efendisi evine alınan kişinin başka bir adamın karısı olduğunu bilmiyorsa (ve) [gizlice (?)] o kadın alınmışsa, o zaman karısı kendi rızasıyla [götürülen] evin efendisi onun karısını alacaktır. Karısı kendi suçu yüzünden kaçırılan adamın karısının kulağını keserler; eğer kocası isterse, zina eden adam kadının bedeli olarak 3 talant ve 30 mana kurşun verir ya da mağdur olan koca isterse karısını alıp götürebilir. Ancak ev sahibi, evine alınan kadının bir erkeğin karısı olduğunu ve evin hanımı olmadığını biliyorsa, üç katını ödemek zorundadır. Ve eğer inkâr eder

ve bilmediğini söylerse, onu nehre götürürler ve evinde adamın karısı ele geçirilen adam nehirden dönerse, miktarın üç katını ödemelidir. Eğer karısı kendi rızasıyla kaçırılan adam nehirden dönerse, nehir (çile) onun için her şeyi halleder. Ve eğer adam, kendi rızasıyla yüzüstü bırakılan karısının kulağını kesmezse, karısını geri alır ve başka bir şey talep etmez (Jastrow, 1921:22).

6. Kırbaç Cezaları

6.1. Hammurabi Kanunu

§ 202 Bir awilu kendisinden daha yüksek statüdeki bir awilunun boynuna vurursa, halk meclisinde 60 çizgi öküz kamçısıyla kırbaçlanacaktır (Roth, 1995: 121).

6.2. Orta Asur Kanunu

§7 Eğer bir kadın bir erkeğe karşı ellerini uzatırsa, onu yakalarlar. Kadın 30 manas kurşun ödemek zorundadır ve 20 kırbaç cezası alır (Jastrow, 1921: 15).

§17 Eğer bir adam arkadaşına, özel olarak ya da bir kavga sırasında, “Karına tecavüz edildi ve ben onu yakaladım” derse, ancak onu yakalayamayacağı ortaya çıkarsa ve adam gerçekten onu (eylemde) yakalamamışsa, 40 kırbaç alır ve bir aylık kraliyet hizmeti yapmak zorundadır. Onu çağırırlar ve bir talent kurşun teslim etmesi gerekir (Jastrow, 1921: 19).

§18 Eğer bir adam, birisinin kendisiyle (doğal olmayan) ilişkiye girdiğine dair arkadaşı hakkında özel olarak bir haber yayarsa veya insanların huzurunda bir kavgada ona: ‘Birisi seninle (doğal olmayan) ilişkiye girdi ve seni (suçüstü) yakaladım’ derse, oysa böyle bir olasılık yoktu ve o adam onu (suçüstü) yakalamamıştı, 50 kırbaç alır ve bir aylık kraliyet hizmetini yerine getirmelidir. Onu çağırırlar ve bir talent kurşun vermek zorundadır (Jastrow, 1921: 20).

§20 Eğer bir adam bir adamın kızına vurursa ve bu yüzden düşük yaparsa, onu yakalarlar ve suçunu belirlerler. İki talant ve 30 mana kurşun teslim etmesi gerekir; 50 kırbaç cezası alır ve bir ay kraliyet hizmeti yapması gerekir (Jastrow, 1921: 20).

§39 Evin hanımı olmadan yolda yürüyen tutsak kadın örtünmelidir. Bir erkekle evli olan hierodule yolda başını örtmelidir. Evli olmayanın ise yolda başı açık dolaşması gerekir. Kirli kadın örtünecek, fahişe örtünmeyecek, başı açık olacaktır. Kim peçeli bir fahişe görürse onu yakalayacak. Tanık çağırarak ve onu saraya getirecek. Kadının giysilerini almayacaklar, ama yakalandığında üzerindeki giysiyi alacaklar. Kadına kırbaç vurulur ve başına zift dökülür. Ve eğer bir adam örtülü bir fahişe görürse ve onu bırakırsa (ve) onu saraya getirmemezse, o adam kırbaçlanır, batikanı (ve) giysisi alınır. Kulağını delerler, matkapla delerler ve (kulak memesini) arkaya (kulağın arkasına) bağlarlar ve bir ay kraliyet hizmeti yapmak zorundadır. Köle kızlar peçeli gezmemelidir. Eğer biri peçeli bir hizmetçi kız görürse, onu yakalayıp saraya getirmelidir. Kulağı kesilir ve üzerindeki giysi alınır. Eğer bir adam peçeli bir kız görür ve onu bırakırsa, onu yakalamaz ve saraya getirmemezse, onu yakalarlar ve suçunu belirlerler. Elli kırbaç cezası alır. Kulağını delerler, matkapla delerler (ve) onu [kulağın] [arkasına] bağlarlar. Onun [balikan] ve giysileri [elinden alınır]; [o] bir aylık kraliyet hizmetini yerine getirmek zorundadır (Jastrow, 1921: 34).

Asur Kanunları, fiziksel şiddetin yalnızca suçun karşılığı olarak değil, devletin kendi varlığını tahkim etmek ve otoritesini görünür kılmak amacıyla araçsallaştırıldığını gösteren çok sayıda düzenlemeye sahiptir. İdam, kulağın ya da burnun kesilmesi, damgalama gibi uygulamalar, bireyi cezalandırmaktan çok, devletin yaptırım kapasitesini kamusal alanda sergileme işlevi taşımaktadır. Bu durum, Asur Devleti’nin meşruiyetini sadece hukuki düzenlemelerle değil, şiddeti görsel ve ritüel bir biçimde kullanarak kurmaya çalıştığını göstermektedir. Fiziksel ceza, hem birey hem toplum nezdinde, devletin dokunulmazlığına ve gücüne yönelik itirazları bastıran, aynı zamanda onun otoritesini sürekli yeniden inşa eden bir söylem aracına dönüşmüştür.

Bu anlayış, Neo-Asur döneminde (MÖ 934–609) yalnızca temsillerin biçim değiştirmesiyle farklı bir görünüm kazanmış; ancak özü itibarıyla aynı ideolojik işlevi sürdürmüştür. Fiziksel şiddet, bu dönemde yalnızca hukuki düzenlemelerin değil, aynı zamanda yazıtların, kabartmaların ve kamuya açık infazların da bir bileşeni hâline gelmiş; devletin mutlak otoritesini meşrulaştırma sürecinin merkezinde yer almıştır. Krallık, tanrısal meşruiyetle donanmış mutlak bir güç olarak temsil edilirken; uygulanan şiddet, yalnızca düşmanı cezalandırmakla kalmamış, devletin “doğal” ve “kutsal” bir varlık olduğu fikrini pekiştirmiştir (Ulanowski, 2023: 253- 264).

Neo-Asur dönemi yazıtları ve kabartmalarının yanı sıra, kanun maddelerini tamamlayan diğer kaynaklar da Mezopotamya halkları arasında ölüm cezasının neredeyse tüm biçimlerinin, son derece ürkütücü ve ayrıntılı şekillerde uygulandığını göstermektedir. Suçlular taşlanarak öldürülmüş, ateşe atılmış, oklarla delinmiş, asılmış, çarpmış gerilmiş, kaburgaları ve iç organları meşalelerle yakılmış, vücutları dörde bölünüp kayalarla denize ya da nehirlere atılmış, hayvanların ayakları altında ezilmiş, kül yığınları içinde boğulmuş, demir çivilerle donatılmış arabaların altında bütün uzuvları kırılmıştır. Üstelik bu cezalar, kocalar ve babalarla birlikte eşler ve çocuklar da dâhil edilmiştir (Thonissen, 1896: 70). Bu tür cezalar arasında sıklıkla kulağın ya da burnun ya da tüm yüzün

kesilmesi, sayıları 20 ila 100 arasında değişen kırbaç cezaları, iki örnekte hadım etme, suçlunun giysilerinin alınarak halka teşhir edilmesi ve bir vakada ölü bir beden üzerinde bile uygulanmak üzere kazığa oturtma cezaları yer almaktadır (Jastrow, 1921: 7). Suçlular vahşi hayvanların önüne veya kızgın fırına atılmış; kükürtlü bir fiçıda kısık ateşte yakılmış, yavaş ateşe yerleştirilen pirinç bir tencerede ölene kadar pişirilmiş; gözleri çıkarılmıştır. Mahkûmun karısı ve çocukları da aynı anda ve aynı cezaıyla öldürülmüş ve çoğu zaman mahkûm kendi işkencesini çekmeden önce onların işkencesine tanık olmak zorunda kalmıştır. Boğma ve baş kesme yetersiz önlemler olarak reddedilmiştir (Thonissen, 1896: 70).

Eski Çağ Kanun maddeleri içerisinde hapis cezalarına ya hiç rastlanmaz ya da çok nadirdir. Çünkü 19. yüzyılın başlarında hapishaneler gelişene kadar ilkel toplumların neredeyse tamamı hapishanelerden yoksundur (Garland, 1990, 5). Hapis cezası, görece az gelişmiş toplumlarda, herhangi bir ihtiyaca hizmet etmemektedir. Bu toplumlarda sorumluluk kolektiftir; Bir suç işlendiğinde, cezayı ya da tazminatı ödeyen yalnızca suçlu taraf değildir. Klan da suçu işleyenle birlikte ya da onun yerine suça katılır. Daha sonraki bir zamanda, klan ailevi karakterini kaybettiğinde, yerini hala oldukça geniş bir akraba çevresi alır. Bu koşullar altında, bir eylemin faili olduğu varsayılan kişiyi tutuklamak ve gözetim altında tutmak için hiçbir neden yoktur (Durkheim, 1937: 296).

Farklı nedenlerle de olsa, bu anlayışın, siyasal örgütlenmenin daha karmaşık biçimlerine geçildiği dönemlerde de büyük ölçüde sürdüğü görülmektedir. Özellikle hapis cezası gibi bireyi izole eden ve toplumsal görünürlüğü olmayan uygulamaların yok denecek kadar az oluşu, cezalandırmanın kamusal alanda, gösterişli ve kolektif biçimde gerçekleştirilmesinin temel bir karakteristiği olduğunu göstermektedir. Bu cezaların hem biçimi hem kapsamı, devletin yalnızca suçla mücadele etmediğini; aynı zamanda kendi otoritesini halkın gözünde kurumsallaştırmak için şiddeti görsel, kitlesel ve çoğu zaman aileyi de kapsayan bir gösteriye dönüştürdüğünü düşündürmektedir.

7. Sonuç

Eski Mezopotamya ve Anadolu’da adalet sistemleri suçluların cezalandırılması ve toplumsal düzenin korunması için merkezi bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak suçun niteliğiyle orantılı olmayan, cezalandırma gerekçesini hukuki bir zemine oturtmaktan çok caydırıcı şiddet yoluyla intikam ve itaat duygularını beslemeye yönelik fiziksel işkencelerin sıklığı, bu adalet sistemlerinin yalnızca suçu ve suçluyu bertaraf eden değil, aynı zamanda toplumda korku ve boyun eğme refleksini kurumsallaştıran yapılar olduğunu göstermektedir. Yeni bir sosyal kurum olarak ortaya çıkan “devlet”in, otoritesini meşrulaştırma sürecindeki rolü bu noktada göz ardı edilemez. Özellikle kamu otoritesine ve onun temsilcilerine karşı işlenen suçlara yönelik çok daha ağır bedensel cezaların öngörülmesi de bu yorumu destekleyen önemli bir göstergedir.

İdam cezası, günümüzde mevcut hukuk sistemlerinde nadiren uygulanan ve çoğunlukla yasaklanmış en ağır bedensel ceza türüdür. Buna karşın, çalışmamıza konu olan Eski Çağ kanun metinlerinde, idam cezasının oldukça yaygın biçimde uygulandığı görülmektedir. Üstelik bu ceza, çoğu zaman başka bedensel ya da psikolojik cezalarla birlikte infaz edilmiştir. Suçlunun yalnızca bireysel sorumluluğuna yönelmek yerine, aile fertlerinin de cezaya dahil edilmesi, ceza ile suçun ölçülü bir bağlamda ilişkilendirilmesinden çok, kolektif bir cezalandırma ve bastırma mekanizmasına işaret etmektedir. İdam cezalarının infazı çoğu zaman halka açık alanlarda gerçekleştirilmiş; böylece yalnızca caydırıcılık hedeflenmemiş, aynı zamanda kamusal alanın bir kontrol ve sindirme aracına dönüştürülmesi sağlanmıştır. Bu yönüyle ölüm cezası, yalnızca belirli suçlar için öngörülen bir yaptırım olmanın ötesinde, siyasal, ekonomik ve kültürel tahakkümün sürekliliğini güvence altına alan simgesel bir şiddet biçimi olarak da işlev görmüştür.

Uzuv sakatlama cezaları mevcut kanun metinlerinde sıklıkla başvuru bir ceza türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin tedavi yöntemleri ve hijyen koşulları göz önünde bulundurulduğunda sadece idam cezasına muhatap kişilerin değil uzuv sakatlama cezalarına çarptırılanların da aslında hayatta kalma oranlarının düşük olduğu aşikardır. Yani aslında o dönemde verilen “ağzın taşla ezilmesi”, “alt dudağın kesilmesi”, “burnun ve kulağın kesilmesi”, “elin kesilmesi” vb. bedensel cezaların çoğunun aslında idam cezasına eşdeğer olduğunu söylemek mümkündür. Dönemin koşulları göz önüne alındığında uzuv sakatlama cezasına çarptırılmış kişinin, hayatta kalsa dahi, toplum içerisinde varlığını sürdürmesi birçok bakımdan güç görülmektedir.

Devletin, şiddeti hukuki bir araç olarak kullanılmasında mevcut inanç sistemlerinin etkisi de yadsınamaz düzeydedir. O dönem devlet yapısına bakıldığında din ve devletin iç içe bir yapıda olduğu görülür. Bu bağlamda devlete karşı işlenen suçlar dine, dine karşı işlenen suçlar da devlete karşı işlenmiş sayılmaktadır. Özellikle su ordali cezasının tanrısal bir müdahale ile suçluluğu veya masumiyeti belirlediği inancı, bu yöntemin toplumsal ve dini bağlamda ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Şiddet temelli cezalandırma yöntemlerinin incelenmesi, bu toplumların adalet anlayışlarını ve sosyal dinamiklerini anlamamıza önemli katkılar sağlamaktadır. Eski Doğu’nun siyasi organizasyonu, mağluplara karşı olduğu gibi mahkûmlara karşı da amansız ve sert bir yaklaşım içinde olmuştur. Suçluyu, toplumun kolektif çıkarlarına uygun olarak cezalandırma yönündeki sakin ve düşünceli arzudan ziyade, aceleci bir intikam duygusuna itaat ediyor gibi görünmektedirler.

Kaynaklar

Kitap ve Telif Yayınlar

- Altman, A. (2012). *Tracing the earliest recorded concepts of international law*. Boston: Brill academic pub.
- Childe, G. (1950). *What happened in history*. Penguin Books.
- Clastres, P. (2010). *Archeology of violence*. Çev: Jeanine Herman, Semiotext(e).
- Clare, L., Dietrich, O., Gresky, J., Notroff, J., Peters, J. & Pöllath, N. (2019). Ritual practices and conflict mitigation at Early Neolithic Körte Tepe and Göbekli Tepe, Upper Mesopotamia. (Ed) I. Hodder, *Violence and the sacred in the ancient Near East* (96–128): Cambridge University Press.
- Civil, M. (1965). New Sumerian law fragments, Güterbock H.G., Jacobsen T. (Ed.) *Studies in honor of Benno Landsberger on his seventy-fifth birthday April 21, 1965* (1–12): Oriental Institute.
- Civil, M. (1989). The statue of Sulgi-ki-ur₅-sag₉-kalam-ma, part one: The inscription, (Ed.) Behrens, H., Loding, D. & Roth, M. T. *Dumu-é-dub-ba-a: Studies in Honor of Åke W. Sjöberg* (49–64): University of Pennsylvania Museum.
- Dangin, F. T. (1907). *Die Sumerischen und Akkadischen königsinschriften*. Leipzig: J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung.
- Driver G.R. & Miles J. (1955). *The Babylonian laws*. Vol. 2, Oxford.
- Finkelstein, J.J. (1969). The laws of Ur-Nammu, Pritchard J.B. (Ed.) *Ancient near eastern texts relating to the old testament* (523-525): Princeton University Press.
- Friedrich, J. (1959). *Die hethitischen gesetze; transkription, übersetzung, sprachliche Erläuterungen und vollständiges Wörterverzeichnis*. Leiden: E.J. Brill.
- Garland, D. (1990). *Punishment and modern society: a study in social theory*. The University of Chicago Press.
- Goetze, A. (1969). The Hittite Laws, (Ed.) Pritchard J.B. *Ancient near eastern texts relating to the old testament* (188-197): Princeton University Press.
- Gurney, O. R., Kramer, S. N. (1965). Two fragments of Sumerian laws, Güterbock H.G., Jacobsen T. (Ed.) *Studies in honor of Benno Landsberger on his seventy-fifth birthday April 21, 1965* (13–19): Oriental Institute.
- Harper, R.F. (1904). *The code of Hammurabi king of Babylon about 2250 B.C*. London: Luzac Company.
- Hobbes, T. (1909) *Hobbes's Leviathan reprinted from the edition of 1651 with an essay by the late W.G. Pogson Smith*. Oxford: Clarendon Press.
- Hoffner, H.A. (1997). *The laws of the Hittites a critical edition*. New York: Brill.
- Keeley, L. H. (1996). *War before civilization: The myth of the peaceful savage*. New York, NY: Oxford University Press.
- Kenyon, K. M. (1957). *Digging up Jericho*. London: Ernest Benn.
- Kramer, S.N. (1969). "Lipit-Ishtar law code", (Ed.) Pritchard J. B. *Ancient near eastern texts relating to the old testament* (159-161): Princeton University Press.
- Kraus, F. R. (1984). *Königliche Verfügungen in altbabylonischer Zeit*. Brill.
- Landsberger, B. (1937). *Die serie ana ittišu (materialen zum Sumerischen lexikon 1)*. Roma: Sumptibus Pontificii Instituti Biblici.
- McMahon, A. (2013). Tell Brak: Early northern Mesopotamian urbanism, economic complexity and social stress, fifth–fourth millennia BC. D. Bonatz & L. Martin (Eds.), *100 Jahre Archäologische Feldforschungen in Nordost-Syrien – Eine Bilanz* (298–337). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- May, L. (2019). *Ancient legal thought equity, justice and humaneness from Hammurabi and the Pharaohs to Justinian and the Talmud*. Cambridge University Press.
- Meek, T.J. (1969). The Middle Assyrian Laws, (Ed.) Pritchard J. B. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament* (181-188): Princeton University Press.
- Michalowski, P., Walker, C. B. F. (1989). A new Sumerian "law code," Behrens H., Loding D., Roth M. (Ed.) *Dumu-e-dub-ba-a: Studies in honor of Åke W. Sjöberg* (383–396): University Museum.
- Morgan, L.H. (1877). *Ancient Society*. New York: Henry Holt and Company.
- Roth, M. (1995). *Law collections from Mesopotamia and Asia Minor*. (Ed.) Piotr Michalowski, Scholars Press., Atlanta: 1995.
- Scheil V. (1904). *La loi de Hammurabi (vers 2000 AV. J.-C.)*. (Eds.) Ernest Leroux, Paris: Rue Bonaparte.
- Schroeder, O. (1920). *Keilschrifttexte aus Assur verschiedenen Inhalts: mit Inhaltsübersicht und Namenlisten versehen*. Leipzig: J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung.
- Skeel, C.A.J., White, H.J., Whitney, J.P. (1920). *The code of Hammurabi*. London: Percy Handcock.
- Steible, H. (1982). *Die altsumerischen Bau- und Weihinschriften* (Bd. 1-2) (*Freiburger Altorientalische Studien, Bd. 5*). Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Tallqvist, K. (1914). *Assyrische Rechtsurkunden*. Leipzig: J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung.

- Teschler-Nicola, M. (2011). The Early Neolithic site Asparn/Schletz (Lower Austria). R. J. Schulting & L. Fibiger (Eds.), *Sticks, stones, and broken bones: Neolithic violence in a European perspective* (101-120): Oxford University Press.
- Thonissen, J. J. (1986). *Etudes sur l'histoire du droit criminel des peuples anciens: inde Brahmanique, Egypte, Judée*. Tome I. A. Durand & Pedone Lauriel Paris.
- Tosun, M. & Yalvaç, K. (1989). *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Orschiedt, J. & Haidle, M. N. (2011). Violence against the living, violence against the dead: On the human remains from Herxheim, Germany, evidence of a crisis and mass cannibalism? R. J. Schulting & L. Fibiger (Eds.), *Sticks, stones, and broken bones: Neolithic violence in a European perspective* (121-138): Oxford University Press.
- Yaron, R. (1988). *The laws of Eshnunna*, E.J. Brill.
- Wahl, J. & Trautmann, I. (2011). The Neolithic massacre at Talheim: A pivotal find in conflict archaeology. R. J. Schulting & L. Fibiger (Eds.), *Sticks, stones, and broken bones: Neolithic violence in a European perspective* (77-100): Oxford University Press.
- Wilcke, C. (2002). Der Kodex Urnamma (CU): Versuch einer Rekonstruktion, (Ed.) Abusch, T. *Riches Hidden in Secret Places: Ancient Near Eastern Studies in Memory of Thorkild Jacobsen* (291-333): Eisenbrauns.
- Süreli Yayınlar**
- Benson, B. L. (1988). Legal evolution in primitive societies. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*, Vol. 144, (No. 5), 772-788.
- Boehm, C. (2017). Prehistoric capital punishment and parallel evolutionary effects, *Minding Nature*, Vol. 10 (No. 2), 23-29.
- Carneiro, R. L. (1970). A theory of the origin of the state, *Science*, Vol. 169, (No. 3947), 733-738
- Durkheim, E. (1973). Two laws of penal evolution. *Economy and Society*, 2(3), 285-308.
- Falkenstein, A. & San Nicolò, M. (1950). Das gesetzbuch Lipit-Ištars von Isin. *Orientalia (in German)*, (No.19-1), 103-118.
- Gurney, O.R. & Kramer, S.N. (1965). Two fragments of Sumerian laws. *Assyriological Studies*, 13-19.
- Jastrow, M. (1921). An Assyrian law code, *Journal of the American Oriental Society*, (Vol.41), 1-59.
- Kramer, S.N. & A. Falkenstein, (1954). Ur-Nammu law code, *Orientalia, Nova Series*, Vol. 23, (No. 1), 40-51.
- Molina, M. (1995). Las «reformas» de Urukagina, *Scripta Fulgentina (Murcia)* (Vol. 910), 47-80.
- Sarria Boscovich, E. (1998–1999). Las pinturas rupestres de Cova Remigia (Ares del Maestre, Castellón). *Lucentum*, 26/27(0), 1-33.
- Steele, F.R. (1948). The code of Lipit-Ishtar, *AJA* 52 (3), 425-450.
- Ulanowski, K. (2023). The practical dimension of Neo-Assyrian militarism: Terror of war as ideology of power. *Alcumena. Pismo Interdyscyplinarne*, 3(15), 253–279.
- Yıldız, F. (1981). A tablet of Codex Urnammu from Sippar. *Orientalia*, Vol. 50, (1), 87-97.
- Weidner, E.F. (1937-1939). Das Alter der mittelasyrischen Gesetzestexte. Studien im Anschluss an Driver and Miles, *The Assyrian Laws. Archiv für Orientforschung* (Bd.12), 46-54.

İnternet Kaynakları

- Larsen, C. S., Knüsel, C. J., Haddow, S. D., Pilloud, M. A., Milella, M., Sadvari, J. W., Pearson, J., Ruff, C. B., Garofalo, E. M., Bocaage, E., Betz, B. J., Dori, I. & Glencross, B. (2019). Bioarchaeology of Neolithic Çatalhöyük reveals fundamental transitions in health, mobility, and lifestyle in early farmers. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 116(17), 8239–8248. <https://doi.org/10.1073/pnas.1818036116>
- Meissner, B. (1982). Studien zur Serie ana ittišu. *Zeitschrift Für Assyriologie Und Vorderasiatische Archäologie*, 7(1), 16-32. doi:10.1515/zava.1892.7.1.16

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-